

УДК 376.5:159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-8>

Олександр Володимирович ШЕВЧУК,

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри цифрових, освітніх та соціоекономічних технологій,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: evruka@i.ua
ORCID: 0000-0002-0557-2994

Людмила Миколаївна КОМАРНИЦЬКА,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: kob-@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»

У сучасному світі виклики, пов'язані з інклюзією, стають усе більш актуальними. Інклюзія – це процес забезпечення рівних можливостей для всіх людей незалежно від їхніх особливостей і розвиток такої соціальної системи, де кожна людина має право на повноцінну участь у житті суспільства. Однак для досягнення цих цілей потрібно формувати інклюзивні компетентності у студентів є актуальною темою, оскільки вони є майбутніми фахівцями, які матимуть можливість впливати на життя людей через свою професійну діяльність. Фахівці з різних галузей, зокрема зі сфери освіти, медицини, права, соціальної роботи та інших, повинні мати інклюзивні компетентності, щоб забезпечити рівність прав та можливостей для всіх людей. У цій роботі буде розглянуто процес формування інклюзивних компетентностей у студентів, зокрема в контексті професійної освіти. Буде проаналізовано основні компетентності, необхідні для роботи з різними соціальними групами, а також методи та інструменти формування цих компетентностей у студентів.

Метою роботи є визначення ефективних методів формування інклюзивних компетентностей у студентів, що допоможе підготувати майбутніх фахівців, які будуть здатні працювати з людьми різних соціальних груп і забезпечувати їм рівні можливості та права.

Наукова новизна. Необхідність вивчення процесу формування інклюзивних компетентностей у студентів у контексті сучасних викликів, пов'язаних з інклюзією та рівністю прав та можливостей для всіх людей. Дослідження такої теми є важливим, оскільки сьогодні у всіх галузях життя стає все більше актуальним запровадження інклюзії.

Висновки. Окрім того, важливо зазначити, що розроблення ефективних методів формування інклюзивних компетентностей у студентів може значно сприяти підвищенню якості освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців. Такі методи можуть бути корисними не лише для студентів, але й для викладачів, що допоможе підвищити рівень кваліфікації та підготовки фахівців у сфері інклюзії. Отже, дослідження полягає в ідентифікації основних компетентностей, що необхідні для роботи з різними соціальними групами, а також у розробленні та впровадженні ефективних методів формування інклюзивних компетентностей у студентів у контексті професійної освіти.

Ключові слова: інклюзія, компетентність, професійна освіта, студенти, навчання, рівність, співпраця, соціальна відповідальність.

Oleksandr Volodymyrovych SHCHEVCHUK,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Lecturer at the Department of Digital, Educational and Socio-Economic Technologies,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education "Kamianets-Podilskyi State Institute"

E-mail: evruka@i.ua

ORCID: 0000-0002-0557-2994

Liudmyla Mykolaivna KOMARNITSKA,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Inclusive Education, Rehabilitation and Humanities,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education "Kamianets-Podilskyi State Institute"

E-mail: kob-@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6742-8314

FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCIES IN STUDENTS EDUCATIONAL AND REHABILITATION INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION "KAMIANETS-PODILSKYI STATE INSTITUTE"

In the modern world, the challenges associated with inclusion are becoming increasingly relevant. Inclusion is the process of ensuring equal opportunities for all people, regardless of their characteristics, and developing a social system where every person has the right to full participation in society. However, to achieve these goals, it is necessary to develop inclusive competencies in various spheres of life, including in professional education. The formation of inclusive competencies in students is a relevant topic because they are future professionals who will have the opportunity to influence people's lives through their professional activities. Professionals from various fields, including education, medicine, law, social work, and others, should have inclusive competencies to ensure equal rights and opportunities for all people. This work will examine the process of forming inclusive competencies in students, particularly in the context of professional education. The necessary competencies for working with different social groups will be analyzed, as well as the methods and tools for developing these competencies in students.

*The **aim of work** is to identify effective methods for developing inclusive competencies in students, which will help prepare future professionals who will be able to work with people from different social groups and ensure equal opportunities and rights for them.*

***Scientific novelty.** The necessity of studying the process of forming inclusive competencies among students in the context of modern challenges related to inclusion and equality of rights and opportunities for all people. Research on this topic is important because today the implementation of inclusion is becoming increasingly relevant in all areas of life.*

***Conclusions.** It is important to note that the development of effective methods for forming inclusive competencies in students can significantly contribute to improving the quality of education and professional training of future specialists. Such methods can be useful not only for students, but also for teachers, which can help improve the level of qualification and training of specialists in the field of inclusion. Therefore, the research aims to identify the main competencies necessary for working with different social groups, as well as to develop and implement effective methods for forming inclusive competencies in students in the context of professional education.*

***Key words:** inclusion, competence, professional education, students, learning, equality, collaboration, social responsibility.*

Актуальність проблеми. Проблема формування інклюзивних компетентностей у студентів є дуже актуальною в наш час, оскільки вона пов'язана зі змінами в суспільстві та освітній системі. Кількість студентів із різними потребами та особливостями, що зростає, вимагає від університетів та викладачів підходів, які сприятимуть їх успішному навчанню та адаптації до умов вищої освіти. Формування інклюзивних компетентностей у студентів може допомогти покращити якість навчання та забезпечити більш ефективне використання ресурсів університету. Крім того, він може допомогти зменшити відставання студентів з особливими потребами, збільшити їх соціальну включеність та підвищити їх можливості на ринку праці. Актуальність проблеми полягає в тому, що інклюзивне навчання та формування інклюзивних компетентностей у студентів є необхідним елементом розвитку освітньої системи, який може сприяти покращенню якості навчання та соціальній інклюзії студентів із різними потребами та особливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проводяться в багатьох країнах світу та спрямовані на вивчення різних аспектів формування інклюзивних компетентностей у студентів. Зокрема, було проведено дослідження ролі викладача у формуванні інклюзивних компетентностей студентів, методик та підходів до інклюзивного навчання, впливу формування інклюзивних компетентностей на успішність студентів та їхню соціальну адаптацію,

а також впровадження інклюзивного навчання в різні освітні заклади. Більшість досліджень вказує на необхідність розвитку інклюзивних компетентностей у студентів, щоб забезпечити їхнє успішне навчання та соціальну інтеграцію. Водночас зазначається, що існує недостатня кількість методик та підходів до формування інклюзивних компетентностей у студентів, тому подальші дослідження та розробка нових підходів є важливим завданням у цій області. Останні публікації з даної теми зосереджуються на практичних підходах та рекомендаціях до формування інклюзивних компетентностей у студентів, зокрема, на розробці навчальних матеріалів та методик, взаємодії зі студентами з різними потребами, розвитку викладацької компетентності в інклюзивному навчанні та використанні технологій.

Метою дослідження є вивчення процесу формування компетентностей, необхідних для роботи зі студентами з різними потребами та особливостями, та розробка ефективних методів та підходів до їх формування. Крім того, дослідження має на меті визначити фактори, що впливають на формування інклюзивних компетентностей у студентів, а також оцінити ефективність різних методик та підходів до формування таких компетентностей. Результати дослідження можуть бути використані для підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та покращення якості навчання студентів з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна компетентність – це набір знань, умінь та практичних навичок, необхідних для успішної роботи з різними соціальними групами, включаючи людей із різними особливостями, культурними, етнічними та мовними, а також різними статевими, віковими та іншими особливостями.

Інклюзивна компетентність означає розуміння та повагу до різних індивідуальних потреб та можливостей людей, здатність створювати інклюзивні середовища та підходи до роботи з ними, забезпечення доступності та рівної можливості для всіх [5].

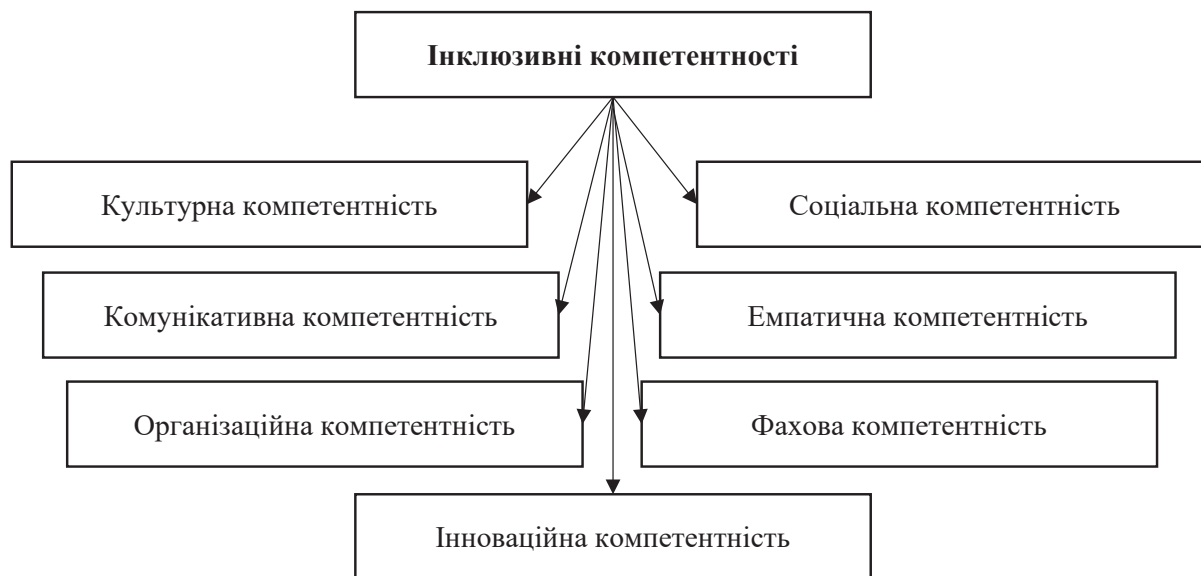
Для соціальних працівників інклюзивна компетентність є ключовою в процесі роботи з різними соціальними групами, зокрема, з людьми з інвалідністю, дітьми, молоддю та іншими людьми, що потребують особливої уваги та підтримки. Це включає розуміння соціальної ситуації, створення відповідних програм та послуг, забезпечення доступності до них та підтримки в процесі їх використання [3].

Інклюзивна компетентність містить різноманітні компетентності (рис. 1), які необхідні для роботи з різними соціальними групами. До основних компетентностей інклюзивної роботи можна віднести такі:

- культурну компетентність: розуміння культурних різниць та здатність взаємодіяти з людьми різних культур та етнічностей;
- соціальну компетентність: здатність взаємодіяти з людьми з різними соціальними потребами та забезпечення рівних можливостей для всіх;
- комунікативну компетентність: здатність вести діалог із людьми різного віку, статі, культурних та соціальних груп із використанням різних комунікаційних технологій;
- емпатичну компетентність: здатність відчувати та розуміти потреби, почуття та емоції інших людей;
- організаційну компетентність: здатність планувати та організовувати роботу з різними соціальними групами та забезпечення ефективного виконання завдань;
- фахову компетентність: знання та навички роботи з різними соціальними групами, здатність вирішувати складні проблеми та забезпечувати якісну підтримку;
- інноваційну компетентність: здатність шукати та впроваджувати нові рішення й технології для поліпшення якості роботи з різними соціальними групами.

Інклюзивна компетентність – це здатність розуміти, поважати та підтримувати різноманітні потреби, здібності та характеристики людей із різних соціальних, культурних і фізичних груп, включаючи людей з інвалідністю.

Інклюзивна компетентність передбачає вміння створювати безбар'єрне середовище, що забезпечує рівний доступ та можливості для всіх людей. Це також означає розвиток відкритості до різноманіття, толерантності до інших культур, поглядів та ідентичностей, а також уміння ефективно спілкуватися та працювати з людьми з різних груп [1].

Рис. 1. Складники інклюзивної компетентності

Інклюзивна компетентність є важливою у всіх сферах життя, включаючи освіту, бізнес, медицину та громадську діяльність. Вона сприяє розвитку культури поваги до людської гідності та різноманітності, що, у свою чергу, допомагає побудувати більш справедливе та рівноправне суспільство [4].

У нашому закладі вищої освіти (ЗВО) навчаються студенти з інвалідністю, сироти, особи, позбавлені батьківського піклування, які потребують соціальної підтримки у формуванні інклюзивних компетентностей, адже ця компетентність грає важливу роль у формуванні особистості, оскільки вона сприяє розвитку різних ключових навичок та якостей, які є необхідними для успішного життя в різноманітному та багатокультурному світі.

Наприклад, інклюзивна компетентність вимагає від людини розвитку відкритості до нового та невідомого, здатності до емпатії та співчуття, розуміння та прийняття різних культурних та індивідуальних різниць. Ці навички та якості є важливими не лише для побудови успішної кар'єри, але й створення здорових і гармонійних міжособистісних стосунків.

Крім того, розвиток інклюзивної компетентності може сприяти розвитку самооцінки та самовизначення, оскільки вона допомагає студенту зрозуміти та прийняти власні потреби та характеристики, а також зрозуміти, що різноманітність є частиною нашого світу та є чимось цінним та важливим [2].

Отже, інклюзивна компетентність може допомогти людині стати більш адаптованою та успішною в різноманітних ситуаціях, а також сприяти розвитку її особистісних якостей та навичок.

Інклюзивні компетентності несуть у собі як позитивні, так і негативні риси, що впливають на особистість (рис. 2).

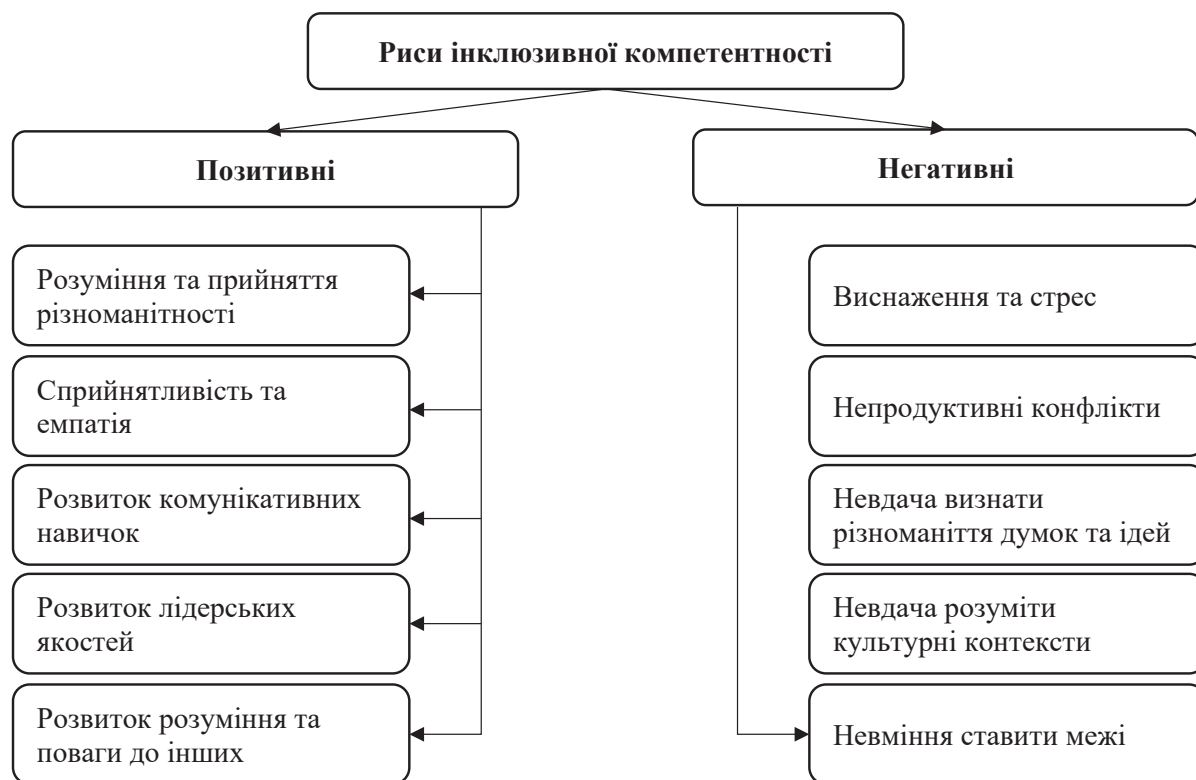

Рис. 2. Риси інклюзивної компетентності

Інклюзивна компетентність має декілька позитивних рис, які можуть впливати на розвиток індивіда та суспільства в цілому. Ось деякі з них:

1. Розуміння та прийняття різноманітності. Інклюзивна компетентність сприяє розвитку відкритості до різних культур, ідентичностей та потреб, що допомагає уникнути стереотипів та дискримінації.

2. Сприйнятливість та емпатія. Інклюзивна компетентність передбачає здатність сприймати та розуміти різні точки зору, викладені людьми з різних груп, що сприяє розвитку емпатії та співчуття.

3. Розвиток комунікативних навичок. Інклюзивна компетентність вимагає здатності ефективно спілкуватися з різними людьми та забезпечувати рівні умови для всіх учасників комунікації.

4. Розвиток лідерських якостей. Інклюзивна компетентність сприяє розвитку лідерських якостей, таких як здатність до колективної роботи, розвиток відкритості та толерантності, що може бути корисним у бізнесі та громадській діяльності.

5. Розвиток розуміння та поваги до інших. Інклюзивна компетентність вимагає розуміння та поваги до потреб, ідентичностей та характеристик інших людей, що слугує розвитку культури поваги та сприятливо впливає на міжособистісні відносини та рівність у суспільстві.

Інклюзивна компетентність – це важлива властивість, яка має сприяти побудові толерантного, рівного та справедливого суспільства. Однак, також можуть бути виявлені деякі негативні риси, пов'язані з інклюзивною компетентністю. Ось кілька прикладів:

1. Виснаження та стрес. Захоплення справедливістю та рівністю може призвести до перевантаження індивідуумів та викликати стрес, особливо якщо вони постійно зустрічають ситуації несправедливості.

2. Непродуктивні конфлікти. Інклюзивна компетентність може призвести до непродуктивних конфліктів, якщо люди не можуть досягти згоди щодо рівності та справедливості та знайти спільних рішень.

3. Невдача визнати різноманіття думок та ідей. Захоплення ідеєю інклюзії може призвести до ігнорування різних думок та ідей, які не відповідають власним поглядам.

4. Невдача розуміти культурні контексти. Інклюзивна компетентність передбачає розуміння різних культурних контекстів, але недостатнє знання може призвести до неправильного розуміння та некоректної поведінки в інших культурах.

5. Невміння ставити межі. Інклюзивна компетентність може призвести до невміння ставити межі, які є необхідними для забезпечення безпеки та ефективної роботи.

Отже, хоча інклюзивна компетентність є важливим чинником для розвитку толерантного та справедливого суспільства, вона може мати й негативні наслідки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасному світі інклюзія є однією з ключових тем, які привертають увагу всього світу, тому формування інклюзивних компетентностей у студентів є надзвичайно важливим завданням. У результаті аналізу можна зробити висновок, що інклюзивні компетентності мають вирішальне значення в соціальному та освітньому розвитку суспільства. Формування інклюзивних компетентностей у студентів має на меті виховання толерантного та рівноправного ставлення до людей із різними особливостями, уміння сприймати та розуміти різні культурні, етнічні та соціальні перспективи, а також розвиток навичок комунікації та взаємодії з різними групами людей.

Отже, для формування інклюзивних компетентностей у студентів необхідно сприяти розвитку толерантності, відкритості до нового, емпатії, розумінню культурних різниць та вмінню спілкуватися з різними людьми. Таке навчання має здійснюватися від початку освітнього процесу, щоб забезпечити формування компетентностей у цілому, у тому числі й інклюзивних.

Питання формування інклюзивних компетентностей у студентів є досить широким та багатогранним, тому можна виділити кілька перспектив подальших досліджень:

- вивчення ефективності різних методів і підходів до формування інклюзивних компетентностей у студентів. Можна проводити порівняльний аналіз різних підходів і методів та визначати найбільш ефективні з них;

- дослідження впливу формування інклюзивних компетентностей на соціальну та професійну адаптацію студентів. Можна вивчати взаємозв'язок між рівнем розвитку інклюзивної компетентності та успішністю в навчанні, професійному розвитку та соціальній адаптації;

- дослідження взаємозв'язку інклюзивної компетентності з іншими ключовими компетентностями, такими як лідерство, комунікація, креативність та інші. Можна вивчати, як розвиток інклюзивної компетентності впливає на розвиток інших компетентностей та на якість життя студентів;

- дослідження впливу культурного та етнічного середовища на формування інклюзивних компетентностей у студентів. Можна вивчати, як різні культурні та етнічні особливості впливають на розвиток інклюзивної компетентності та як їх можна враховувати при розробці методів і підходів до навчання.

Ці та інші перспективи досліджень можуть допомогти розширити знання про формування інклюзивних компетентностей у студентів та розробити більш ефективні методи й підходи до їхнього навчання.

Література:

1. Безрукавна І. Формування інклюзивної компетентності майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. 2019. Вип. 14(30). С. 187–197.
2. Гутнікова Н.В. Формування інклюзивної компетентності майбутніх соціальних працівників в процесі навчання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 27. С. 144–147.
3. Кірієнко В.М. Формування інклюзивної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. 2017. Вип. 22. С. 66–72.
4. Кобзар О.В. Інклюзивна освіта: формування інклюзивної компетентності вчителів початкових класів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Т. 2. С. 17–21.
5. Романюк Л. Формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. 2020. Вип. 38(48). С. 169–173.

References:

1. Bezrukavna, I. (2019). Formuvannia inkluzyvnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of Inclusive Competence of Future Social Pedagogues in Higher Education Institution] *Aktualni problemy psyhologii* : Zb. nauk. pr., 14(30), 187–197 [in Ukrainian].

2. Gutnikova, N.V. (2018). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v protsesi navchannia [Formation of Inclusive Competence of Future Social Workers in the Learning Process]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu*, 27, 144–147 [in Ukrainian].
3. Kirijenko, V.M. (2017). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Formation of Inclusive Competence of Future Primary School Teachers]. *Pedagogichnyj dyskurs: zb. nauk. pr.*, 22, 66–72 [in Ukrainian].
4. Kobzar, O.V. (2019). Inkliuzyvna osvita: formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv [Inclusive Education: Formation of Inclusive Competence of Primary School Teachers]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Pedagogichni nauky*, 2, 17–21 [in Ukrainian].
5. Romaniuk, L. (2020). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Formation of Inclusive Competence of Future Teachers in Higher Educational Institutions in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya 16. Tvorchia osobystist vchytelia: problemy teorii i praktyky*, 38(48), 169–173 [in Ukrainian].